

SİNEMA: İLK SİNEMA MAKİNELERİNDEN BİRİ İSTANBUL'DAYDI

İlk fotoğraf çekildikten 70 yıl sonra ilk sinema filmi 1895'te Fransa'da çekildi. Fransızlar sinemayı dünyaya tanıtırken, İstanbul'da padişah da film seyretti.

Sinema Makinesinden Önceki Gelişmeler

Sinema filminde, hareketli görüntü elde etmek için saniyede en az 16 karenin geçmesi gerekir. Sabit bir resme bakarken, görüntü yok olsa bile bir süre için resim oradaymış gibi algılanır. Sinema makinesinde, her film karesi kısa bir süre için objektifin önünde durur ve hızla bir sonraki kareye geçer. Bunun sonucu olarak, beyinde bir resmin görüntüsü silinmeden bir sonraki görüntü geldiği için film kesintisizmiş gibi algılanır. Sinema kameraları ve projektörleri icat edilmeden önce, insan gözünün bu özelliğinden yararlanarak yapılan bazı basit cihazlar vardı. Belçikalı J. Plateau, 1832'de icat ettiği "fenakistoskop" adlı basit aletle hareketli görüntü elde etti. Aletin, daire şeklinde bir diski vardı ve diskin üzerinde art arda 13 resim çiziliydi. Her resim, hareket halindeki insanların farklı anlardaki konumunu gösteriyordu. Diskin üzerinde her resmin arasına gelecek şekilde ince yarıklar vardı. Disk, bir aynanın önünde hızla çevrilirken yarıktan bakan kişi aynadaki hareketli görüntüyü izlerdi. Daha sonra disk yerine, iç kısmına resimlerin yerleştirildiği bir silindir kullanıldı. Resimlerin arasına ince yarıklar açılmıştı ve silindir çevrildiğinde yarıktan bakanlar hareket eden figürleri izleyebiliyordu. İngiliz F. Talbot 1839'da fotoğraf kağıdını icat edince, hareket eden insanların art arda fotoğrafları çekilip bu tür cihazlarda kullanıldı. Böylece ilk sinema makinelerinin temelleri atılmaya başlandı.

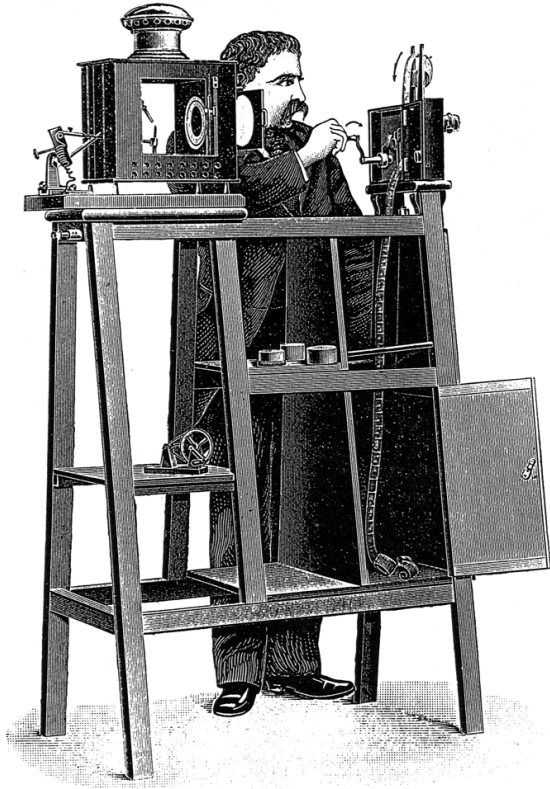

Disk döndürülünce çiftin dans ettiği görülen fenakistoskop

İlk Sinema Makineleri

ABD'de T. Edison'un 1894'te yaptığı kinetoskop adlı cihazın filmi, 35 milimetrelikti ve iki yanında dişliler için delikler vardı. Elektrik motoruyla çalışan makinede, film merceğin önünden geçerken hareketli görüntü cihazın üst

kısımındaki delikten izlenirdi. Filmler 1-2 dakikalıktı ve tek kişi tarafından izlenebiliyordu. İlk gerçek sinema makinesini, Fransa'da Lumiere kardeşler 1895'te yaptı. Bu makineyle ilk kez Paris'te, her biri 40-50 saniyelik 10 film den oluşan bir gösteri yapıldı. Lumiere kardeşler daha sonra; ABD, Kanada ve Hindistan'da sinema gösterileri düzenledi. İstanbul'a gelen Lumiere kardeşlerin kameramanı J. A. Promio, İstanbul'da belgeseller çekti. İstanbul'da oynatılan ilk sinema filmi Padişah II. Abdülhamit, Yıldız Sarayı'nda izledi. Halk ise ilk filmi, 1897'de Sponek Birahanesi'nde izlemişti. Bu gösterileri düzenleyen Romanyalı S. Weinberg adlı kişi, Pathe Freres şirketinin temsilcisiydi. Weinberg'in Şehzadebaşı'nda gösterdiği filmdeki lokomotiften korkan izleyicilerin, tren çarpar diye sandalyeden kalktığını Ercüment Ekrem Talu yazmıştı.

Le cinématographe Lumière: projection.

Lumiere kardeşlerin elle çalışan sinema makinesi (1897)

Sinema Makinelerinin Gelişimi

Sinema filmi çeken ilk kameranın patentini Fransız L. Le Prince 1888'de aldı. Ancak Le Prince, Londra Bilim Müzesi'nde sergilenen kamerasını sinemalarda kullanamadan öldü. Kamera, saniyede 12-20 kare çekiyordu ve selüloz nitrattan yapılan selüloid film kullanıyordu. Lumiere kardeşlerin kamerasının ilk modelini, yanlarında çalışan teknisyen C. Moisson 1894'te yapmıştı. İlk makede plastik film değil 35 milimetrelık yağlı kağıt kullanıldı. Daha sonra geliştirdikleri kamerada ise selüloid film kullandılar. Plastik filmin üzerini

karanlık odada gümüş tuzu içeren emülsiyonla kaplayıp şerit halinde kestikten sonra kenar deliklerini açıyorlardı. Bu kameraların gelişmesinde, saatlerde kullanılan maşa sisteminin ve dikiş makinelerinin mekik mekanizmasının yararı oldu. İngiltere’de, elde kullanılan ilk kamera olan Aeroscope 1910’da satışa sunuldu. İlk 16 milimetrelik kamerayı 1923’te Eastman Kodak firması üretti. Film oynatma projektörlerinde ışık kaynağı olarak, grafit ark sistemi (kömürlü) 1895-1960 döneminde kullanıldı. Biri grafit çubuk olan iki elektroda uygulanan yüksek voltajın oluşturduğu kıvılcımın ışığı kullanılırdı. Yanan grafitin dumanı, soba borusuyla sinemadan dışarı atılırdı. Biri elle çalışan diğeri grafit çubuklu (kömürlü) olan sinema makineleri ODTÜ Bilim ve Teknoloji Müzesi’nde sergilenmektedir. Almanya’da icat edilen ksenon ark lambaları kısa sürede grafit çubukların yerini aldı. Sessiz filmler, alt yazılıydı ve salonda piyano çalan bir müzisyen olurdu. İlk sesli film, 1920’lerde ABD’de yapılıncaya sessiz film devri kapandı.

**Elle çalışan sinema makinesi-1900’lerin başı (solda)
grafit çubuklu (kömürlü) sinema makinesi-1959 (sağda)
(ODTÜ Bil. Tek. Müzesi)**

Osmanlı Dönemi’nde Sinema

Osmanlı döneminin ilk sinema salonu olan Pathe Sineması’nı, S. Weinberg 1908’de Tepebaşı’nda açtı. Weinberg ilk sinemayı açıncaya kadar, filmlerini İstanbul’da Galatasaray’ın ve diğer okulların salonlarında göstermişti. Bu gösterilerde kendisine, Fuat Özkınay ve Şakir Seden yardımcı oldu. İlk Türk girişimciler, Milli Sinema adlı salonu 1910’da Şehzadebaşı’nda açtı. Aynı yıl F. Kınay ve Ş. Seden’in desteğiyle Ali Efendi Sineması açıldı. Birinci Dünya Savaşı 1914’te başlayınca ilk Türk filmi çekildi. F. Özkınay, yedek subay olarak görev yaparken, Rusların Yeşilköy’de yaptırdığı Ayastefanos Abidesi’nin yıkılışını filme çekmesi istendi. Ayastefanos Abidesi, Ruslarla 1893’te yapılan antlaşma uyarınca Ruslar tarafından, savaşta ölen Rus askerlerinin anısına yaptırılmıştı. Birinci Dünya Savaşı başlayınca halka moral vermek inancıyla, bu abidenin yıktırılmasına karar verildi. Yıkım filminin, sinemalarda propaganda

amacıyla gösterilmesi için Türk sinemacısı Özkınay görevlendirildi. Abide, 14 Kasım 1914'te patlayıcılarla havaya uçurulurken filme çekildi. Ancak filmin kopyası olmadığı gibi sinemalarda oynatıldığı hakkında bir belge de bulunamadı. Enver Paşa, 1915'te Merkez Ordu Sinema Dairesi'ni kurdurtup başına S. Weinberg'i getirince belgeseller ve konulu filmler çekilmeye başlandı.

Weinberg, 1916'da Türkiye'den ayrılınca yerine F. Özkınay atandı. Sedat Simavi ve Muhsin Ertuğrul, konulu ve uzun metrajlı filmlere öncülük etti.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü

Tarihte bugün

23 Mayıs 1908: Transistörü 1947'de icat eden ve 1991'de Nobel Fizik ödülü alan ABD'li fizikçi John Bardeen doğdu